
CONCEPTUL DE VINOVĂȚIE ÎN ISTORIA GÂNDIRII FILOSOFICE

Viorica URSU

Technical University of Moldova, PhD of law, associate professor
Chișinău, Republica Moldova

Corresponding author: Ursu Viorica, viorica.ursu@dp.utm.md

THE CONCEPT OF GUILT IN THE HISTORY OF PHILOSOPHICAL THINKING

Abstract: *The concept of guilt and its problems in the historical context have been the subject of discussions in theological, philosophical, psychological, psychoanalysis, in culturology research and jurisprudence for a long period of time. The guilt is attributed primarily to the human being, free in spirit and act, so he or she can be guilty of talking, deed or/ and thought. Man has guilty thoughts - incompatible with the values he knows, but he does not want to live with them; he has guilty words - spoken in other people's addressability; he has guilty acts - committed by actions or inactions, equally incompatible with the values which he knows, but which he does not want and does not live. Apart from the fact that any knowledge is objectively incompatible and subjectively one-sided, we can have an erroneous knowledge of what we value and can value wrongly, distorted, which reveals the complexity of the problem of guilt in general. Moreover, in philosophy, legal sciences and even theology, a unique concept of guilt is missing. Partly, this is explained by the fact that the concept of guilt is examined in philosophy through the prism of different philosophical schools; in religion, it was given an explanation of this term from the church teaching's point of view, and in the legal sciences the notion of guilt is different in every area of law, which also has its own regulation. That is why it is important to delineate the general characteristics of the category of 'guilt' and a complete and in-depth analysis of this notion can bring us closer to elaborating the unique notion of this concept, or at least by drawing some common points of intersection. Thus, this article highlights the concept of guilt in philosophical thinking throughout history, prompting the ideas, even in contradiction of the most well-known philosophers of mankind.*

Keywords: *guilt, fault, morals, sin, will, human being, human behavior.*

Adnotare. *Conceptul de vinovăție și problemele acesteia în contextul istoric demult fac obiectul discuțiilor în tratatele teologice, filosofice, psihologice, psihanalizei, în cercetările culturologice și jurisprudenței. Vinovăția este atribuită în primul rând ființei umane, libere în spirit și act, deci ea poate să se facă vinovată cu vorba, fapta sau/ și gândul. Omul are gânduri vinovate - incompatibile cu valorile pe care le cunoaște, dar pe care nu dorește să le trăiască; are cuvinte vinovate - rostite în adresabilitatea altor oameni; are fapte vinovate - săvârșite prin acțiuni ori inacțiuni, la fel incompatibile cu valorile pe care le cunoaște, dar pe care nu le voiește și nu le trăiește. În afară de faptul că orice cunoaștere e incompatibilă obiectiv și unilaterală subiectiv, noi putem avea o cunoaștere eronată a ceea ce valorizăm și putem valoriza eronat, deformat, ceea ce relevă complexitatea problematicei privind vinovăția, în general. De altfel, în filosofie, științe juridice și*

chiar teologie, lipsește un concept unic al vinovăției. Parțial, acest lucru se explică prin faptul că, în filosofie se analizează conceptul de vinovăție prin prisma diferitor școli filosofice; în religie s-a dat explicație acestui termen din punct de vedere a învățăturii bisericești, iar în științele juridice noțiunea de vinovăție este diferită în fiecare domeniu al dreptului, care are și propria sa reglementare. Anume de aceea este importantă delimitarea caracteristicilor generale ale categoriei „vinovăției”, iar o analiză completă și profundă a acestei noțiuni, ne poate apropie de elaborarea noțiunii unice a acestui concept, sau cel puțin trasând puncte comune de intersecție. Astfel, prezentul articol pune în evidență conceptul vinovăției în gândirea filosofică de-a lungul istoriei, determinând ideile chiar și în contradictoriu a celor mai iluștri filosofi ai omenirii.

Cuvinte-cheie: vinovăție, vină, morală, păcat, voință, ființa umană, comportamentul uman.

Introducere. În ciuda faptului că vinovăția este un concept juridic, este imposibil de a dezvălui conținutul său numai prin utilizarea metodelor juridice, pentru că premisele generale psihologice ale conceptului de vinovăție sunt ipotezele filosofice despre voința liberă și necesitate, despre activitatea omului menită să schimbe lumea obiectivă, ș.a. care, la rândul său, pot fi elucidate numai din punct de vedere istoric, adică aplicate la condițiile de timp și loc [1, p. 174].

Bineînțeles, că problema vinovăției este multilaterală, deoarece reprezintă o temă complicată și plină de polemică, și poate fi examinată de pe pozițiile diferitor discipline și metodologii. La baza conceptului de vinovăție stau ideile morale, iar domeniul moralei nu se supune cunoașterii prin mijloacele științei pozitive [2, p. 261].

Materiale și metode aplicate. În studiul prezentei teme au fost utilizate metode de cercetare teoretică (analogia, comparația, deducția, analiza cauzală, metoda istorică), de prelucrare și sistematizare a datelor (analiza, sinteza, analiza situațională). De altfel, a fost cercetată literatura de specialitate, ce a devenit determinantă în elucidarea opiniilor, care stabilesc principiile diriguitoare ale conceptului de vinovăție în filosofie.

Rezultate cercetării. Pentru a clarifica natura vinovăției trebuie, înainte de toate, să vedem care sunt cele mai frecvente opinii cu privire la definiția vinovăției.

Primul instrument indicat pentru definirea termenului îl reprezintă dicționarul. Aici trebuie să menționăm că acest instrument este utilizat nu doar de teoreticieni. Este de înțeles: utilizarea greșită a termenilor poate crea confuzie nu doar teoretică, dar și practică.

Conform DEX-ului, vinovăție înseamnă *faptul de a fi vinovat; faptă comisă de cel vinovat; starea celui vinovat; culpabilitate, vină* [3].

Pentru termenul de vină, dicționarul operează cu următoarea definiție - *Faptă care constituie o abatere de la ceea ce este (considerat) drept sau bun; greșeală, vinovăție; păcat; culpă* [3].

În Dicționarul explicativ al lui V. Dali sunt date câteva sensuri ale cuvântului „vină”: 1) început, cauză, sursă, motiv, scuză; 2) infracțiune, delict, crimă, păcat; 3) obligație, datorie. La rândul său, cu mai multe semnificații este folosit și derivatul de la el, cuvântul „vinovat”: 1) cel care s-a făcut vinovat, care a comis o anumită faptă ilicită; 2) cel care a fost motiv, cauză pentru ceva [4, p.204-205].

Conform dicționarului filosofic „vina (vinovăția) este ceva demn de acuzație. Când persoana este condamnată, ea este acuzată de faptul că s-a comportat greșit și a decis nedrept, deși a putut să se comporte altfel și să decidă corect” [5, pag.76].

Vinovăția apare atunci când o persoană face ceva contrar convingerilor sale interioare, ceva inacceptabil pentru normele sale interne.

Cineva poate fi vinovat față de Dumnezeu „cu vorba, cu gândul, cu fapta”, indiferent ce crede el despre atare vinovăție, indiferent dacă crede sau nu în Dumnezeu; același cineva poate fi vinovat față de sine (de orizontul valorilor sădite în spiritul său), față de microgrupul în care trăiește, față de comunitatea națională căreia aparține, indiferent ce crede el despre națiune, despre națiunea sa, față de societatea organizată în stat, al cărei cetățean este. [6, p.167]

Reieșind din cele expuse supra privitor la conceptul de vină (vinovăție) putem face concluzia că această categorie este examinată sub două aspecte: ca atitudinea internă a individului față de fapta comisă, și ca apreciere externă, care apare ca o acuzare dată de societate asupra faptei comise.

Nașterea viziunii filosofice asupra problemei esenței vinei (vinovăției) aparține teoriei cauzei primare dumnezeiești. Odată cu statornicirea creștinismului se formează concepția metafizică a vinovăției: omul este recunoscut vinovat necondiționat nu doar ca urmare a imperfecțiunii sale și incapacității legate de aceasta de a-și executa datoria pînă la sfîrșit, dar și în legătură cu toate cele ce se petrec în jurul lui; vinovăția este asociată cu ideea naturii umane, depravate prin păcatul originar [7, p.89].

Anume depunerea dumnezeiască a vinovăției asupra lui Adam și Eva a devenit cauza acuzării umanității de faptele sale. În Vechiul Testament [8] găsim această idee despre vinovăție, unde Adam a încercat să dea vina pe Eva și chiar pe Dumnezeu, care i-a dat femeia, care l-a ispitit să mănânce din *Copacul Cunoașterii Binelui și Răului*.

În această formulă poate fi urmărită destul de clar lipsa delimitării concrete dintre vinovăție și răspundere, precum și faptul că vina este cauza furiei lui Dumnezeu și greutăților și lipsurilor ulterioare pe care el le-a năpustit asupra oamenilor [9, pag.262]. Astfel, ideea despre natura păcătoasă a vieții omului și ideea esenței vinovăției ca act de apreciere dumnezească a păcatului au fost fundamentale în istoria gândirii filosofice.

Thomas Aquinas (1225-1274), în lucrarea sa „Summa Theologica” în partea II, dezvoltă sistemul său de etică, care are rădăcina în Aristotel. Într-un lanț de acte de voință, omul se străduiește pentru scopul său cauza divină. Dacă actul este bun sau rău depinde de scop. Prin repetarea unor acțiuni sau fapte bune omul dobândește un obicei moral sau o calitate morală, care îi permite să facă binele cu bucurie și cu ușurință. Însă „dispoziția” răului este opusă. Un act (fapt) devine rău prin abatere de la motivul și legea morală divină. Prin urmare, păcatul este format din următoarele: substanța sau materia lui, adică o “poftă” ce este o abatere de la legea divină. Păcatul își are originea în voință, care decide, împotriva rațiunii, schimbarea actelor sau faptelor bune. Voința este indusă în eroare de iubire de sine, astfel încât aceasta funcționează ca motiv în fiecare păcat. Voința permite oricui să cadă în păcat și să atragă pedeapsa condamnării pentru păcat. Păcatul este însă original. Primul păcat al lui Adam este trecut asupra întregii rase umane ulterioare; deoarece el este “începutul” rasei umane și „în virtutea procreației naturii umane este transmis cu fiecare sau prin fiecare om”. Deoarece păcatul este contrar ordinii divine, el reprezintă *vina*, dar și pedeapsa ulterioară. *Vina* și pedeapsa trebuie să corespundă reciproc; și din moment ce *vina* este nesfârșită sau infinită, pedeapsă este veșnică [10].

Astfel, filosoful analizând problema motivației comportamentului uman, a ajuns la concluzia că structura faptei este compusă din patru elemente: tendința spre ceva anume; voința, alegerea, aprecierea motivelor, analiza modului de acțiune; consimțirea și acțiunea ca atare. În conformitate cu

teoria lui, faptele trebuie să fie săvârșite pe bază de raționament, care se prezintă ca temei al libertății umane ce se realizează în limitele impuse de Dumnezeu [11, p.310].

În cursul dezvoltării de mai departe a gândului filosofic despre esența vinei (vinovăției), tot mai clar se vede tendința spre dualism sau teoria care presupune existența unui principiu veșnic al răului. Astfel **G. Leibniz** (1646-1716) pune la îndoială natura obiectivă a vinei (vinovăției) și încearcă să-i opună teoria subiectivă. Omul de știință își pune întrebarea „în ce mod sufletul poate fi contaminat de păcatul originar, care servește rădăcină a păcatelor proprii, fără ca Dumnezeu, care-l expune la aceasta, să nu dea dovadă de nedreptate?” [12]

G. Leibniz aplică Principiul rațiunii suficiente care spune că „nici un fapt nu poate fi adevărat sau real, nici o propoziție veridică, fără să existe un temei, o rațiune suficientă pentru care lucrurile sunt așa și nu altfel, deși aceste temeuri, de cele mai multe ori, nu ne sunt cunoscute” [13, pag.509]. Astfel, el încearcă să demonstreze natura obiectivă și subiectivă a esenței vinei (vinovăției).

Doctrina lui **Schleiermacher** (1768-1883) despre păcat și **vină** este atât de înrudită cu întregul sistem teologic și filozofic, încât unul nu poate fi înțeles fără o anumită cunoaștere a celuilalt. Filozofia sa este panteistă, iar teologia sa este simpla interpretare a conștiinței umane în conformitate concluzia principiile fundamentale ale filozofiei sale. Principiile conducătoare ale sistemului său sunt următoarele [14, pag.415]:

- Religia constă în simțirea unei dependențe absolute. Adică, în recunoașterea faptului că Dumnezeu, sau Ființa absolută, este singura cauză, și că noi suntem doar forma în care cauzalitatea sa este revelată sau exercitată;

- Starea originală a omului nu a fost o stare normală sau ideală. Adică, conștiința de Dumnezeu sau principiul divin nu era suficient de absolut pentru a controla conștiința de sine. Aceasta era o stare care urma să fie atinsă prin progres sau dezvoltare;

- Sentimentul care se naște din dorința acestui control absolut al principiului mai înalt este simțul păcatului; și convingerea că principiul mai înalt ar trebui să conducă, este simțul **vinei**. Cu acest simț al păcatului și **al vinei**, se naște simțul nevoii de răscumpărare;

- Această răscumpărare constă în dăruirea controlului complet a conștiinței de Dumnezeu.

Potrivit acestei teorii, ceea ce se numește păcat și **vină** sunt așa doar în conștiința noastră, sau în pricepera noastră subiectivă cu privire la ele. Anumite lucruri produc în noi simțul durerii, în alții simțul plăcerii; în unii simțul aprobării, în alții cel al dezaprobării; și, ca să spunem așa, aceasta are loc prin decretul lui Dumnezeu. Dar durere și plăcere, corect și greșit, sunt doar niște stări subiective. Ele nu au nici o realitate obiectivă. Noi suntem păcătoși și vinovați doar în simțurile noastre.

Rolul decisiv în motivarea teoriei naturii duble a vinei (vinovăției) aparține filosofiei clasice germane. Dualismul vinei (vinovăției) se conturează în aspectul său contemporan datorită concepțiilor lui I. Kant și G. Hegel.

Astfel, analizând libertatea voinței și examinând comportamentul omului „**I. Kant** propune de aprecia cât latura empirică exprimată în manifestarea externă a actului, atât și elementul inteligibil al activității care este rezultatul voinței libere, bazat pe începutul independent transcendent” [15, pag.199].

Kant scrie că, „atunci când omul comite o infracțiune, **vinovăția** este totalmente a lui, deoarece, necătând la toate condițiile empirice ale actului, mintea era destul de liberă”. În lucrările sale „Fundamentarea metafizicii moravurilor (*Grundlegung zur Metaphysik der Sitten*, 1785)”, „Critica rațiunii practice” (*Kritik der praktischen Vernunft*, 1788), „Metafizica moravurilor” (*Die Metaphysik*

der Sitten 1797), el demonstrează că, pe de o parte, omul este o ființă a lumii materiale, pe de altă parte – o ființă suprasenzuală, morală. Judecând despre valoarea morală a comportamentului omului în societate, Kant formulează următoarea regulă: „Procedeează astfel, încât atitudinea ta față de umanitate în persoana ta și în persoana oricărui alt om să fie ca față de un scop, ci nu ca față de un mijloc” [16, pag.34]. Astfel într-o altă ordine de idei, Kant formulează astfel principiul „imperativului categoric”, considerat ca fundament al moralei: „Acționează în așa fel încât maxima acțiunilor tale să poată fi impusă ca lege universală”.

G. Hegel în polemica cu Kant, unde opune dualismului kantian ideea unității rațiunii cu sensibilitatea, menționa că, nu trebuie de ridicat convingerile și conștiința individului la grad de lege. Concepția lui Hegel permite de a examina sentimentul de *vinovăție* ca „spirit real reflectat în sine”, individualitate simplă a substanței morale în întregime. În special, el scria că, „nu există suferința nevinovată, suferința întotdeauna este *vinovăție*” [17, pag.8].

Confirmând esența naturală a omului, Hegel recunoaște că existența prezentă externă poate denatura fapta omului, însă persoana poate recunoaște *vină* sa doar în acea „existență prezentă în acțiune, care constă în cunoașterea și voința sa, doar ceea ce a constituit intenția sa [18, pag.334].

Filosoful, de fapt, face delimitarea dintre expresia internă a vinovăției, exprimată în intenția volitivă a persoanei, și concepția externă (estimativă) a vinovăției ca judecată despre comportamentul uman pe baza manifestărilor sale morale a principiilor etice și spirituale obiective [19, pag.200]. În acest sens, Hegel consideră că subiectului pot fi atribuite doar acele acte care sunt condiționate și determinate de el însuși – de intențiile sale. Totodată, din conținutul unei anumite păreri morale se poate determina, dacă conștiința unui individ și concepțiile lui despre bine corespund ideii conștiinței și binelui real sau contravin acestora.

În așa fel, în concepțiile sale despre *vinovăție*, Hegel pornește de la prioritatea statului moral față de subiectul moral. Totodată, ideile lui Hegel în măsură deplină completează și amplifică teoria lui Kant despre natura dublă a *vinei (vinovăției)* [20, pag.265].

F.Engels nega cu vehemență concepțiile școlilor filosofice religioase și idealiste despre problemele *vinovăției*. În lucrarea sa „*Domnul Eugen Duhring revoluționează știința*”, cunoscută și ca „*Anti-Duhring*”(1878) filosoful a dedicat o mare parte criticii dure a opiniilor idealiste asupra problemei *vinovăției*. El a determinat porunca creștină despre păcatul originar ca idee despre egalitatea oamenilor care corespunde caracterului religiilor sclavilor și asupriților, și a respins idealismul și ideile lui despre *vinovăție* ca fiind o teorie perversă și falsă [21, pag.105].

Jean-Paul Sartre, „teoreticianul cel mai reprezentativ al existențialismului francez, pune accent pe existența individuală, libertate și alegere. Temele și imaginile dezvoltate de el și de alți filosofi ai acestui curent sunt: problematica existenței, devenirea ființei, neantul, teama, moartea, absurdul, etica, subiectivitatea, alegerea și culpa (vinovăția) [22, pag.9].

În gândirea filosofică rusă, putem găsi și concepții idealiste asupra problemei *vinei (vinovăției)*.

Motivarea filosofică-religioasă a conceptului de vinovăție poate fi întâlnită în lucrările lui **B. Vysheslavitsev**. Cercetătorul întemeiază opiniile sale pe principiul dumnezeiesc de vinovăție a omului în fața lui Dumnezeu. Totodată, în concepția lui B. Vysheslavitsev voința poate avea valoare etică care-i permite ființei libere să-și realizeze libertatea, adică să realizeze „actul de alegere”, „actul preferinței”, bazat pe preferințele morale [23, pag.18]. Concepția filosofică raționalizată a vinovăției ca păcat originar se raportează la posibilitățile subiective ale individului de a-și realiza voința în temeiul percepției senzuale.

N. Berdiaev numește căderea în păcat „libertate negativă, goală, formală a samovolniciei”, căreia se opune actul de voință liber plin de conținut. La ispășirea vinei persoana trebuie nu doar s-o conștientizeze, dar și să-și recunoască greșeala, să se pocăiască, fără a se lăsa pradă disperării.

În opinia lui N. Berdiaev asemenea fapte sunt capabile să facă doar persoanele „libere cu adevărat”, care-și consolidează voința substanțial, ci nu formal [24, pag.200]. Asemenea concepție a problemei vinovăției și ispășirea ei printr-un act de voință liberă, în opinia noastră, de asemenea este o expresie de recunoaștere a principiului dualismului.

Concluzii. Făcînd totalurile analizei concepțiilor filosofice cu privire la noțiunea și esența vinei (vinovăției) putem face următoarele concluzii:

- Astfel, originea răului este referită la voință, dar voința este inevitabilă, sau din necesitate conduce la eroare, prin limitările inseparabile de natura creaturii.

- Voința este puterea care guvernează ființa umană, aducînd sub controlul ei toate celelalte însușiri. Ea este puterea de decizie, comutatorul, care hotărăște în ce direcție se vor îndrepta gândurile noastre. Ea guvernează calitatea de a fi vinovat sau nu de săvîrșirea unui fapt.

- Păcatul înseamnă încălcarea legii.

- Problema vinovăției, fiind una din problemele de bază ale existenței umane, este recunoscută de toate teoriile filosofice pe parcursul dezvoltării gândirii filosofice.

- Explicația cea mai consecventă întemeiată din punct de vedere al evoluției a vinovăției este dată în teoria idealistă despre voință, libertate și necesitate.

- Dualismul în înțelegerea esenței vinei (vinovăției) aduce concepțiile filosofice la concluzia despre necesitatea aprecierii morale generale (publice) a laturii externe a faptei omului și a elementului rațional, intern.

- O dată cu dezvoltarea și motivarea ideii despre dualism, categoria vinovăției își găsește legătura strînsă nemijlocit cu părerea estimativă despre fapta umană ca act exprimat în nepotrivirea voinței și intenției subiective cu scopurile (interesele) generale stabilite, iar categoria vinovăției nemijlocit cu starea internă a omului în raport cu această faptă și scopurile (interesele) generale stabilite.

Referințe bibliografice:

1. Матвеев Г.К. Основания гражданско-правовой ответственности. Москва: Юридическая литература, 1970. 312 с.
2. Юрчак Е. В., Эволюция понятия вины в историческом контексте. В: Современные исследования социальных проблем, N.10, (30, 2013) с. 438-456.
3. Dicționar explicativ al limbii române, ediția a II-a revăzută și adăugită, Academia română, Institutul de lingvistică Iorgu Iordan – Al. Rosseti: Univers Enciclopedic Gold, 2016. 1376 p.
4. Даль В. Толковый словарь русского языка. Современная версия. Москва: Эксмо-Пресс, 2001. 736 с.
5. Dicționar filosofic/fondat de HelmutSchmidt; editat de G. Shishkoff; trad. din germ.; edit. V. Malin. Moscova, 2003
6. Baltag D. Teoria răspunderii și responsabilității juridice. Chișinău: Tipografia Centrală, 2007. 440 p.
7. Dzhenkova E.A., Conceptele "rușine" și "vină" în culturile lingvistice rusă și germană: Teză... Volgograd, 2005. (Е. А. Дженкова, Концепты „стыд” и „вина” в русской и немецкой

лингвокультурах, Волгоград, 2005 (concepts of „shame” and „guilt” in Russian and German linguistic cultures, Volgograd, 2005)), pag. 89

8. Vechiul Testament // <http://www.bibliaortodoxa.ro/vechiul-testament.php>

9. Юрчак Е. В., Эволюция понятия вины в историческом контексте, Современные исследования социальных проблем, N.10 (30, 2013)

10. Internet Encyclopedia of Philosophy // <http://www.iep.utm.edu/aquinas/>, vizita la 05.02.2021

11. Stolyarov A. Filosofia antichității și Evului Mediu. M., 1995.

12. Leibniz G.W. Opere în 4 vol.: Trad. din franc. Vol. 4 / Editori: B. Byhovski, G. Mayorov, I. Narski ș.a. Ed. volum, aut. introd. și notelor V. Sokolov. - Moscova: Mysli, 1989. - 554 [2], (Moștenirea filosofică; V. 108).

13. Leibniz G.W., „Monadologia” în Opere filosofice, vol. I, trad. în lb. rom. de C. Floru, Editura Științifică, București, 1972, §§ 31-32)

14. Schleiermacher's *Glaubenslehre*. Dr. Gess's *Uebersicht uber das theologische System Schleiermachers*. Muller's *Lehre Von der Sunde*, vol. I. pp. 412-437. Bretschneider's *Dogmatik*, pp. 14-38 of Appendix to vol. I. Morell's *Philosophy of Religion*. http://www.voxdeibaptist.org/Doctrina_Pacatului_Hodge.htm, vizitat la 06.02.2021

15. Khuzhin A. M., Motivația filosofică a conceptelor de vinovăție și nevinovăție. Științe istorice, filosofice, politice și juridice, culturologia și istoria artei. Teorie și practică. Tambov: Gramota, 2011. Nr. 2 (8): în 3 părți. Partea II.

16. Kant I. Opere: în 6 vol. M, 1965. V. 4. Partea 1.

17. Lebedev T., Vinovăția ca o formă de inculturare a personalității: Autoreferat la teză de doctor, Nijni Novgorod, 2010, pag. 8

18. Hegel G., Enciclopedia de Filosofie. Filosofia spiritului. Moscova., 1977. pag. 334

19. Khuzhin A. M., Motivația filosofică a conceptelor de vinovăție și nevinovăție. Științe istorice, filosofice, politice și juridice, culturologia și istoria artei. Teorie și practică. Tambov: Gramota, 2011. Nr. 2 (8): în 3 părți. Partea II.

20. Юрчак Е. В., Эволюция понятия вины в историческом контексте, Современные исследования социальных проблем, N.10(30, 2013)

21. Engels F., Domnul Eugen Duhring revoluționează știința, (Anti-Dühring.) M., 1950.

22. Marian Gelu Marius, Tragic și religios în poezia lui Nichifor Crainic. Rezumatul tezei de doctor // http://doctorat.ubbcluj.ro/sustinerea_publica/rezumate/2011/filologie/marian_gelu_marius_ro.pdf

23. Вышеславцев Б. П., Сочинения, Москва, 1995

24. Khuzhin A. M., Motivația filosofică a conceptelor de vinovăție și nevinovăție. Științe istorice, filosofice, politice și juridice, culturologia și istoria artei. Teorie și practică. Tambov: Gramota, 2011. Nr. 2 (8): în 3 părți. Partea II.